

осіб та є для них обтяжуючим фактором при застосуванні покарання. На високий ступінь їх суспільної небезпечності може вказувати й те, що вони втягнули в зазначену діяльність неповнолітніх, які перебували в матеріальній чи іншій залежності від них, а також те, що останніх було втягнуто у злочинні групи, у вчинення тяжких, особливо тяжких злочинів, зокрема поєднаних із незаконним обігом наркотичних засобів чи зброї або посяганням на статеву свободу та статеву недоторканість особи.

Низка посягань проти неповнолітніх полягає у втягненні (залученні) їх :

- у злочинну діяльність;
- іншу антигромадську діяльність (пияцтво, заняття жебрацтвом, проституцією, азартними іграми);
- у незаконні дії з наркотичними засобами та психотропними речовинами.

Ознаки втягнення як ознаки складу відповідних злочинів:

1) це лише активні дії. Отже, шляхом бездіяльності (наприклад, надаючи неповнолітньому можливість спостерігати за вчиненням злочину, за відпрацюванням навиків злочинних прийомів та операцій тощо) виконати дане посягання не можна;

2) ці дії пов'язані з безпосереднім впливом на конкретного потерпілого. Безадресний вплив (наприклад, поширення відповідної літератури, співання «зłodійських» пісень) не є втягненням у злочинну діяльність;

3) втягнення полягає у фізичному насильстві чи психічному впливі;

4) метою втягнення є викликати у неповнолітнього прагнення взяти участь у одному чи кількох злочинах, а також зайнятися злочинною діяльністю взагалі;

5) є причинний зв'язок між втягненням і виникненням у неповнолітнього наміру вчинити злочин (злочини). Інакше кажучи, якби не було дій з втягнення, то неповнолітній не прагнув би зайнятися злочинною діяльністю.

Об'єктом посягань у даному випадку є моральні засади суспільства у ставленні до виховання підростаючого покоління. Вони передбачають охорону неповнолітніх від негативного впливу, який може викликати бажання зайнятися асоціальною діяльністю. Враховуючи найбільшу вразливість до негативних соціальних впливів неповнолітніх, потрібно: 1) посилити контроль за ставленням дорослих до своїх та чужих дітей; це питання повинно охоплювати усі галузі нашого життя – освіту, культуру, загальну відповідальність держави; 2) посилити контроль за неблагополучними сім'ями, тобто контроль за моральним розвитком і вихованням дітей і неповнолітніх; 3) пропагування ідеї прийомних сімей; 4) просвітницько-профілактична робота серед батьків щодо недопущення втягування чи залучення неповнолітніх до антигромадської діяльності, використання дітей у своїх цілях, що є передумовою позитивної корекції особистості та індивідуального попередження протиправної поведінки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Соціальна і корекційна робота з особами, які вчинили насильство в сім'ї : [навч.-метод. посібник] у 2 томах / О. Бандурка, О. Бандурка, В. Брижик та ін. ; за заг. ред. О. Бандурки, К. Левченко, І. Трубавіної. – Х. : Права людини, 2013. – Том 2. – 204 с.

Наталія Власова,

асистент,

Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ГАРМОНІЗАЦІЇ БАТЬКІВСЬКО-ЮНАЦЬКИХ ВЗАЄМИН НА ЗАСАДАХ ПАРИТЕТНОСТІ

У статті представлені результати емпіричного дослідження соціально-психологічних чинників, які сприяють розгортанню діалогу та розвитку батьківсько-юнацьких взаємин на засадах паритетності. Представлена інноваційна форма роботи з дисфункційними сім'ями.

Nataliia Vlasova

PSYCHOLOGICAL SUPPORT TO HARMONIZATION OF PARENTAL-YOUTH RELATIONS ON THE BASIS OF PARITY

This paper presents the results of empirical survey of social and psychological factors that contribute to dialogue and development of parent-child relations based on parity principles. The innovative way of work with dysfunctional families is presented.

Проблема насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми визнає своє існування в сучасних умовах розвитку українського суспільства. У науковій літературі достатньо чітко висвітлюються питання щодо організації психологічної допомоги жертвам насильства, визначаються наслідки впливу ситуації насильства на дитину, констатується необхідність вдосконалення системи заходів щодо попередження насильства в сім'ї [5]. У зв'язку з цим, все більшої актуальності набувають питання щодо активізації

особистісного росту батьків і дітей, набуття ними соціальної та психологічної компетенції у досягненні сімейної згоди, як внутрішньосімейного ресурсу в налагодженні сприятливих умов життєдіяльності та функціонування сім'ї.

Важливим підґрунтям гармонізації системи сімейних взаємин стають засади паритетності та гендерної рівності, що підвищує цінність сімейних зв'язків та особистісного спілкування тощо. Побудова демократичних взаємин у сім'ї набуває важливого значення в той період, коли діти досягають юнацького віку і постають перед вирішенням завдань соціального самовизначення. Аналіз проблематики сімейних взаємин, і батьківсько-юнацьких, зокрема, свідчить про значні психологічні труднощі у досягненні порозуміння між дорослими та молоддю – конфліктність, емоційну відчуженість та когнітивну дистанційованість у ставленнях та ціннісних орієнтаціях, порушення гендерної рівноваги батьків у реалізації виховної функції, диференційованість позицій матері й батька у спілкуванні з дітьми різної статі. Досягнення гендерної рівності в подружніх взаєминах можливе передусім за умови відходу від стереотипізованих ролей в реалізації виховної функції сім'ї, а саме – неприйняття авторитарної моделі, ухильної та емоційно дистанційованої позиції батька у спілкуванні з доньками та синами [2].

Узагальнюючи погляди сучасних психологів щодо взаємозв'язку взаємин та спілкування, та спираючись на концептуальні положення діалогічного підходу, ми вважаємо, що суб'єкт-суб'єктне спілкування є визначальним чинником гармонізації батьківсько-юнацьких сімейних взаємин за рахунок активізації особистісних позицій дорослих та дітей, що визначається ступенем рівноправності учасників взаємодії, взаємоприйняттям один одного [1; 3].

Паритетність постає головною умовою, яка сприяє демократизації системи взаємин і в контексті сімейного спілкування визначається як особистісний вчинок, що має суб'єктивну значущість для учасників діалогу; як творчий комунікативний акт саморозкриття, самоствердження, взаємопізнання; як можливість «бути» та залишатися у взаєминах неповторною, самоцінною, самостійною індивідуальністю [4].

Мета дослідження – визначити соціально-психологічні чинники, які сприяють розгортанню діалогу та розвитку батьківсько-юнацьких взаємин; розробити програму психологічної допомоги, спрямованої на поліпшення сімейних стосунків на засадах паритетності.

Дослідженням було охоплено 126 сімей, у яких респондентами були матері, батьки та діти юнацького віку (загальна вибірка склала 378 осіб). Репрезентативність та гетерохронність вибірки підтверджується участю 50 сімей, в яких виховуються хлопчики, та 76 сімей, у яких виховуються дівчата юнацького віку. Середній вік респондентів юнацького віку склав 18 років, матерів та батьків 42–44 роки.

Отримані результати емпіричного дослідження дали можливість виокремити низку соціально-психологічних факторів, які сприяють розгортанню діалогу та гармонізації батьківсько-юнацьких взаємин. Серед них: 1) взаємоприйняття батька та дитини (1,78), який відображає акцептацію один одного в різних сферах функціонування сім'ї; 2) єдність думки батьків та юнацтва щодо позитивних характеристик сімейного клімату як свідчення гармонії сімейних взаємин (1,22), сприятливого психологічного простору для взаєморозкриття, особистісного зростання та взаємоподільності оцінкових суджень; 3) узгодженість термінальних та інструментальних цінностей подружжя була домінуючим показником розвитку їхніх гармонійних взаємин з дітьми (1,09), відсутності моральних сумнівів юнацтва щодо вибору життєвих орієнтирів на ближню і подальшу життєву перспективу; 4) адекватність та узгодженість сприйняття матеріями й батьками індивідуально-особистісних властивостей дитини як відображення процесів взаєморозуміння в колі сім'ї (1,02); 5) узгодженість взаємооцінювальних суджень щодо виконання батьківських ролей (0,81) спостерігалася в тих сім'ях, де діти приймали та подіяли батьківські настанови та накази, що свідчило про здатність батьків відповідати віковим запитам юнацтва, створювати психологічний простір для реалізації їх соціогенних потреб. Даний чинник опосередковано характеризував також ступінь гендерної рівності батьків та матерів в реалізації ними виховних зусиль. Водночас, у тих родинах (-0,81), де матері були спрямовані передовсім на сферу самореалізації в сім'ї при зниженні сенситивності до власних потреб та орієнтованості на потреби інших, значною мірою проявлялась неузгодженість батьків в реалізації виховних ролей. Ця тенденція підкреслює значущість гендерної рівноваги в сферах самореалізації батьків, серед яких сім'я має бути такою ж важливою для татусів, як і для матерів; 6) фактор само актуалізації, незважаючи на найнижчий статистичний рейтинг серед вищезазначених чинників – 0,78, знаходиться в межах особистісно-вагомих значень, що свідчить про реалізацію власного потенціалу батьками та дітьми в різних сферах соціального буття. Виділені статистичним шляхом фактори надалі розглядалися нами як соціально-психологічні чинники, міра прояву та співвідношення яких зумовлюють розвиток взаємин на різних засадах батьківсько-юнацької взаємодії.

За співвідношенням вищезазначених чинників проведений їх кластерний аналіз та виявлено відповідну типологію сімей, особливості їх функціонування за показниками розвитку взаємин на засадах рівноправ'я, домінування – підпорядкування, дистанційованості – близькості позицій у спілкуванні. На жаль, у типології представлених сімей не знайшлося жодної родини, у функціонуванні якої вищезазначені чинники були б

представлені на статистично значущому рівні. У досліджуваній вибірці лише у 17% (це 21 родина за типом «значущість реалізації в батьківстві») виразність даних чинників спостерігалася в межах нормалізованих значень, що свідчило про позитивну динаміку розвитку взаємин на засадах рівноправ'я. Дистанційована позиція батьків у взаєминах з дітьми визначалася нами індикатором сімейної дисфункції, свідченням необхідності активізації і саморефлексії батьками власної педагогічної культури, психологічної грамотності в спілкуванні з юнацтвом – завтрашніми дорослими.

Організація соціально-психологічного супроводу сімей за типом «дистанційовані», з метою корекції батьківсько-юнацьких взаємин, базувалася на положеннях синергетичної парадигми, ядро якої складає ідея самоорганізації, що орієнтує практику спілкування на створення сімейної системи, у якій можливе розгортання міжособистісної суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Визначені положення зумовили використання інноваційних форм роботи з сім'ями, а саме – дистанційної.

Упровадження дистанційної форми роботи з сім'ями передбачало розробку програми соціально-психологічного супроводу та послідовне входження членів сім'ї в процес активної, усвідомленої взаємодії, що здійснювалося за такими умовними етапами: «консультаційний» (складання контракту); «розвивальний» (реалізація блоків програми «Я і моя сім'я», «Діалог та Довіра» і «Паритетність»); «підсумковий», спрямований на емпіричну оцінку ефективності запровадженої програми.

Експериментальну групу склали 17 сімей, які характеризувалися за визначеною нами типологією як дистанційовані. Контрольна група представлена у складі 20 різнотипових сімей (всього 60 осіб). Психологічний супровід гармонізації батьківсько-юнацьких взаємин здійснювався відповідно принципів: системності, суб'єктності, самоорганізації, вільного та творчого характеру взаємодії, активізації рефлексивного досвіду та особистісних змін. Найбільш мотивована позиція щодо поліпшення взаємин, набуття нового досвіду та інформації проявлялася з боку матерів та дітей (58%), найменша – з позиції батьків (17,6%).

Порівняння даних експериментальної групи засвідчують значущі позитивні зміни показників психологічного клімату: згуртованості сім'ї (турботи один про одного), приналежності до родини, взаємної підтримки. У жінок цей показник збільшився на 17% ($p \leq 0,039$), у чоловіків – на 10% ($p \leq 0,011$), а у дітей – на 16% ($p \leq 0,089$). Останні відзначали істотне зниження конфліктності в сім'ї на 30% ($p \leq 0,043$), з матерями зокрема (зниження більше на 13%), ніж з батьками ($p \leq 0,093$). Зріс показник більш гармонійної організації та функціонування в родині правил та норм взаємодії (згідно оцінок дорослих – на 14% ($p \leq 0,063$), згідно оцінок дітей – на 12% ($p \leq 0,063$)).

Юнаки та дівчата відзначали, що у взаєминах з батьком простежується зростання прихильності: він почав більше ділитися з ними своїми переживаннями (приріст склав 21%; $p \leq 0,091$), цікавитися їхніми проблемами (приріст склав 18%; $p \leq 0,036$).

Юнацтво почало частіше звертатися до батька за порадою (приріст 18%; $p \leq 0,023$), допомогою (приріст склав 17%; $p \leq 0,015$), проявляти повагу (приріст склав 10%; $p \leq 0,065$), відвертість у своїх поглядах (приріст 20%; $p \leq 0,023$). Дорослі і молодь відзначали підвищення рівня емпатії у взаєминах: з позиції батька у взаєминах з дітьми (приріст склав 17%; $p \leq 0,099$); з позиції дітей у взаєминах з матерями (приріст склав 19%; $p \leq 0,015$) та з батьком на рівні тенденції (приріст склав 17%; $p \leq 0,117$). Значні зміни виявилися також в підвищенні характеристик паритетності взаємин матерів і дітей та узгодженості їхніх поглядів (приріст склав 65%; $p \leq 0,045$). Суб'єктивна оцінка результативності програми характеризувалася такими показниками: 45% батьків і дітей вважають що отримали для себе нову корисну інформацію; 33% збагатилися новим досвідом; 23,5% краще пізнали одне одного, а 35,2% більше дізналися про себе.

Результати впровадження запропонованої програми «Діалог. Довіра. Паритетність» засвідчили про позитивну динаміку, досягнуту у розвитку батьківсько-юнацьких взаємин у сім'ї на засадах паритетності, шляхом активізації процесів взаємопізнання, взаєморозкриття та паритетності, що підтвердило ефективність дистанційної форми роботи психолога з дисфункційними сім'ями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Братченко С. Діалог / С. Братченко, Д. Леонтьев // Екзистенціальна традиція : філософія, психологія, психотерапія. – 2007. – № 2 (11). – С. 23 – 28.
2. Говорун Т. Гендерна психологія : [навч. посіб.] / Т. Говорун, О. Кікінежді. – К. : Академія, 2004. – 308 с.
3. Дьяконов Г. В. Основи діалогічного підходу у психологічній науці й практиці: автореф. дис... д-ра психол. наук : 19.00.01 / АПН України; Інститут психології імені Г.С.Костюка. – К., 2009. – 40 с.
4. Людина. Суб'єкт. Вчинок : філософсько-психологічні студії / за заг. ред. В. Татенка. – К. : Либідь, 2006. – 360 с.
5. Онишко Ю. Медико-соціальна допомога дітям, які зазнали насильства в сім'ї : Програма циклу тематичного вдосконалення лікарів [Електронний ресурс] / Ю. Онишко. – К. : ТОВ «К.І.С.», 2010. – 120 с. – Режим доступу : <http://www.hopeandhomes.org.ua/files/8/d/8d02859-nasilstvo-medikosocialni.pdf>.